

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті на основі аналізу наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства України досліджено адміністративно-правовий статус суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності. Доведено, що статус вказує на місце особи в суспільстві, її розташування щодо інших суб'єктів у системі відповідних правовідносин, а також на зв'язки таких суб'єктів. Надано авторське визначення поняття «адміністративно-правовий статус суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності». Наголошено на складності та багатоаспектності досліджуваної у статті наукової категорії.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, суб'єкт, науково-технічна діяльність, нормативно-правовий акт.

В статье на основе анализа научных взглядов ученых и норм действующего законодательства Украины исследован административно-правовой статус субъектов научной и научно-технической деятельности. Доказано, что статус указывает на место человека в обществе, его положение по отношению к другим субъектам в системе соответствующих правоотношений, а также на связи таких субъектов. Предоставлено авторское определение понятия «административно-правовой статус субъектов научной и научно-технической деятельности». Отмечены сложность и многоаспектность исследуемой в статье научной категории.

Ключевые слова: административно-правовой статус, субъект, научно-техническая деятельность, нормативно-правовой акт.

In the article, on the basis of the analysis of scientific views of scientists and the norms of the current legislation of Ukraine, the administrative and legal status of subjects of scientific and scientific and technical activity is researched. It is proved that the status points to: the place of a person in a society; its location in relation to other entities in the system of relevant legal relations; on the connections of such subjects. The author defines the concept of “administrative and legal status of subjects of scientific and scientific and technical activity”. The complexity and multidimensionality of the research subject in the article of the scientific category are emphasized.

Key words: administrative-legal status, subject, scientific and technical activity, normative-legal act.

Вступ. Функціонування будь-якого суб'єкта відповідних правовідносин варто пов'язувати з наділенням його правовим статусом і подальшою реалізацією такого статусу. Унаслідок реалізації суб'єктом свого правового статусу він впливає на сферу правовідносин, в яких суб'єкт перебуває, взаємодіє з іншими суб'єктами, а в передбачених законодавством випадках може впливати на їх поведінку. Правовий статус відповідного суб'єкта вказує й на його місце серед інших суб'єктів, визначає його характерні риси та відмінності. Питанням, пов'язаним із визначенням сутності правового статусу суб'єктів відповідних правовідносин, неодноразово приділяли увагу вчені-правознавці. Як цілком слушно зауважує В.А. Мозгова, поняття правового статусу особи є одним з основоположних майже в усіх галузях права. Воно широко використовується як у науковій літературі, так і в нормативно-правових актах, проте нині правова наука не виробила єдиного підходу до його визначення. Крім того, дискусійними є й позиції вчених із приводу належності тих чи інших елементів до структури правового статусу, а також щодо його співвідношення з по-

няттям «правове положення» тощо [1, с. 155]. Наведене свідчить про те, що єдиного розуміння сутності правового статусу суб'єкта відповідних правовідносин досі не вироблено, що вказує на складність цього питання та його дискусійний характер. Здійсненню додаткових наукових пошуків у напрямі встановлення сутності правового статусу суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності сприяє й значне оновлення законодавства, що визначає його правові засади.

Окремі питання адміністративно-правового статусу суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності були предметом дослідження у працях: Л.Ф. Купіна, Л.С. Лобанової, О.М. Бандурки, Т.І. Бондаря, М.Н. Курка, В.В. Посмертного, О.В. Співаковського, Г.С. Цехмістрова, Г.О. Барабаша, С.М. Злепко тощо. Однак єдиного комплексного дослідження, присвяченого з'ясуванню сутності адміністративно-правового статусу суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, проведено не було.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд сутності адміністративно-правового статусу суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності.

Результати дослідження. У першу чергу, зауважимо, що, розкриваючи сутність правового статусу, окремі вчені вказують на його характерні риси: залежить від сутності соціального укладу, в умовах якого він складається та функціонує; встановлюється спеціально уповноваженими органами держави та його зміст змінюється з волі законодавця, а не окремих суб'єктів права, на яких він поширюється; одержує вираз у формах права – нормативно-правовому акті, нормативно-правовому договорі (у тому числі міжнародно-правовому договорі); складається з таких частин (елементів) – статутні права, законні інтереси й обов'язки; його елементи мають універсальний характер – однакові для всіх носіїв одного виду; визначає межі, в яких формується статутні права й обов'язки [2, с. 550]. Аналіз наведених характеристик зайвий раз підкреслює взаємозв'язок об'єктивного та суб'єктивного права. При цьому варто підкреслити, що право як регулятор правового статусу закріплюється у відповідних формах, якими виступають різноманітні нормативно-правові акти.

З огляду на правовий статус суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, серед таких нормативно-правових актів можна назвати закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 р., «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» від 7 лютого 2002 р., «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р., «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р., «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. тощо, а також ряд підзаконних нормативно-правових актів: постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення державної атестації наукових установ» від 19 липня 2016 р. № 540, «Положення про Національний репозитарій Академічних текстів» від 19 липня 2016 р. № 541, «Про утворення Національної ради з питань розвитку науки і технологій» від 5 квітня 2016 р. № 226, укази Президента України «Питання Державної премії України в галузі науки і техніки» від 31 травня 2016 р. № 230/2016, «Про Положення про премію Президента України для молодих вчених» від 12 травня 2000 р. тощо. Отже, може йтися про систему правового регулювання статусу суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, тобто про сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, в положеннях яких закріплено такий статус.

Окремі вчені сутність правового статусу суб'єкта відповідних правовідносин розкривають у двох аспектах його розуміння – вузькому й широкому. Такого підходу, наприклад, дотримується М.І. Цуркан у своєму монографічному дослідженні «Правове регулювання публічної служби в Україні. Особливості судового розгляду спорів». Учений дійшов висновків стосовно того, що в широкому розумінні правовий статус публічного службовця являє собою систему обов'язків, прав, правообмежень, етико-правових вимог, соціального захисту та відповідальності, визначених нормативно-правовими актами та гарантованих державою. У вузькому розумінні правовий статус публічного службовця становить систему обов'язків, прав і відповідальності, визначених нормативно-правовими актами та гарантованих державою [3, с. 51]. У контексті наведеного варто підтримати позицію тих вчених, які вважають, що немає необхідності вводити два поняття правового статусу – у вузькому та широкому значенні, оскільки це не виправдано ускладнює і без цього складну конструкцію [4, с. 50]. Крім того, як свідчить аналіз підходів до розуміння правового статусу, запропонованих вище М.І. Цурканом, відмінності широкого та вузького сприйняття цієї категорії полягають лише в її структурному наповненні. Тобто під час визначення поняття правового статусу в широкому розумінні до його складу включаються додаткові, порівняно з вузьким розумінням, елементи.

Зазначимо, що здебільшого сутність правового статусу особи вченими-правознавцями розкривається саме через перелік його структурних складових елементів. Так, авторський колектив шеститомної юридичної енциклопедії сутність правового статусу розкриває як сукупність прав та обов'язків фізичних та юридичних осіб [5, с. 44]. Авторський колектив навчального посібника «Теорія держави і права» правовий статус тлумачить як систему прав, свобод та обов'язків, що мають чітке правове закріплення в нормах права, які визначають політико-правовий стан особистості [6, с. 19]. На думку О.Ф. Скакун, правовий статус особи – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, законних інтересів та обов'язків, відповідно до яких особа як суб'єкт права (тобто суб'єкт, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві [2, с. 552]. Отже, спільним для наведених підходів до розуміння правового статусу є те, що всі вони пов'язані з визначенням його сутності через окремі структурні елементи. Вони відрізняються між собою лише наповненням: в одному випадку сутність правового статусу визначається через сукупність прав та обов'язків, в іншому – до таких складових елементів додаються ще інтереси та/або відповідальність особи. Вважаємо, що запропоновані вище підходи до розуміння правового статусу особи є вкрай вузькими, оскільки, вказуючи на елементи такого статусу, вчені не розкривають хоча б у загальному вигляді їхнє призначення. Здається, що правовий статус намагаються ототожнювати з окремими його елементами. Наприклад, із сукупністю прав та обов'язків особи, що, як відомо, становить такий центральний елемент правового статусу суб'єкта правовідносин, як його повноваження.

Окрім наведених, вчені-правознавці пропонують визначення сутності правового статусу як місця особи або ж становища у відповідних правовідносинах. Так, на думку О.М. Ярошенка, правовий статус являє собою визнаний нормама права правовий стан суб'єкта права, який відображає його становище у взаємовідносинах з іншими суб'єктами права [7, с. 25]. Окремі науковці вважають, що правовий статус громадянина (інших суб'єктів права) – це найбільш загальне й абстрактне відображення тієї системи правовідносин, в яких перебуває чи може перебувати суб'єкт суспільних фактичних відносин [8, с. 58]. Недоліком наведених підходів, на нашу думку, є відсутність у них конкретики, їх абстрактність. Зокрема, з їх аналізу не зрозуміло, як саме або за допомогою чого відображається або закріплюється правовий статус особи і яке це має значення для тих суспільних відносин, суб'єктом яких є особа. Тут як раз таки і можна було б згадати про структурні елементи правового статусу та їх вплив на відповідні суспільні відносини. При цьому акцентування на окремих складових частинах (структурних елементах) правового статусу є недоречним, оскільки це може зробити визначення його сутності занадто громіздким. А тому при згадці таких елементів під час визначення сутності правового статусу варто зазначити, що він містить у собі їх сукупність.

Зустрічаються й позиції щодо визначення сутності правового статусу особи, які поєднують положення обох наведених вище підходів. Так, на думку М.О. Самойлова, правовий статус необхідно розглядати як правове становище особи в суспільстві, відображене у визнаній законом здатності мати та здійснювати права, обов'язки і законні інтереси, а також у самій системі юридичних прав, обов'язків та законних інтересів особи [9, с. 30]. Схоже, але більш розширене визначення правого статусу надає В.Й. Пашинський, на думку якого, правовий статус особи – це загальне положення, яке відображає тільки те, що має кожен член суспільства, і залишає за рамками все приватне, індивідуальне, що стосується конкретних осіб або груп. Відповідно, до загального правового статусу входять тільки загальні для всіх суб'єктивні права і обов'язки. До нього не включаються різноманітні права і обов'язки, які виникають і припиняються у суб'єктів правовідносин залежно від їх суспільного положення, належності до певної соціальної групи, виконання тих чи інших професійних завдань і функцій, характеру правових відносин, в які вони вступають, та інших індивідуальних обставин [10, с. 65]. Такі підходи з урахуванням зауважень, що були надані вище, на нашу думку, є найбільш вдалим та можуть бути покладені в основу визначення сутності правового статусу суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності. При цьому варто зазначити, що в підході, який був запропонований В.Й. Пашинським, міститься згадка про те, що правовий статус особи може бути спеціальним.

Під спеціальним правовим статусом прийнято розуміти статус особи як представника тієї чи іншої соціальної групи, відокремленої за певними юридико-значимими засадами (наприклад родом діяльності), що наділений відповідно до законів та інших нормативних актів спеціальними, додатковими правами і обов'язками. Він зумовлений особливостями стану особи та потребами в її функціональній спеціальній активності. Спеціальний статус доповнює або обмежує загальний правовий статус, тобто коригує його. На відміну від загального статусу, що є постійним, спе-

ціальний статус піддається змінам, має минулий характер [2, с. 555]. Можна стверджувати, що суб'єкти наукової та науково-технічної діяльності наділені саме спеціальним правовим статусом. Яскравим прикладом такого твердження є встановлення державою додаткових гарантій правового статусу окремих суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності. У такому разі мова може йти про соціальні гарантії. Так, відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», науковим працівникам, які мають науковий ступінь доктора філософії або доктора наук, із метою створення умов для провадження наукової діяльності надається в установленому законодавством порядку додаткова жила площа у вигляді кімнати (кабінету) або в розмірі до 20 квадратних метрів. Також держава створює умови для забезпечення молодих вчених житлом шляхом пріоритетного пільгового молодіжного кредитування на будівництво (реконструкцію) і придбання житла, першочергового надання службового житла [11]. Тобто в наведеному випадку загальний правовий статус громадянина доповнюється через те, що він має також статус наукового працівника або ж молодого вченого. При цьому законодавство встановлює й певні обмеження, що пов'язані з наділенням особи правовим статусом суб'єкта наукової та науково-технічної діяльності. Так, наприклад, відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 5 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», вчений під час провадження наукової, науково-технічної, науково-організаційної та науково-педагогічної діяльності зобов'язаний, зокрема, неухильно дотримуватися етичних норм наукового співтовариства, норм права інтелектуальної власності. У п. 2 ч. 4 ст. 6 наведеного нормативно-правового акта встановлено, що науковий працівник зобов'язаний представляти результати наукової та науково-технічної діяльності шляхом наукових доповідей, публікацій тощо [11]. Встановлення чинним національним законодавством додаткових гарантій реалізації правового статусу суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності, а також і певних обмежень вказує на те, що такий статус повною мірою можна розглядати як спеціальний.

Здійснивши аналіз основних підходів до визначення сутності правового статусу особи, видається можливим перейти до з'ясування сутності адміністративно-правового статусу суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, що є необхідним з огляду на тематику представленого наукового дослідження. Зазначимо, аналіз наукових джерел свідчить, що розкриття сутності адміністративно-правового статусу суб'єкта відповідних правовідносин здебільшого спирається на поняття правового статусу особи взагалі. Саме тому найбільша увага нами була приділена визначенню сутності останнього. При здійсненні аналізу позицій учених-правознавців щодо розуміння сутності поняття «адміністративно-правовий статус» нами не буде акцентовано на окремих недоліках таких визначень, оскільки вони є такими, що характерні для сприйняття правового статусу взагалі. На основні з них ми вказували вище. Далі увага буде зосереджена на тих відмінностях, що відрізняють адміністративно-правовий статус від правового.

Так, у навчальному посібнику «Адміністративне право України» С.Г. Стеценко вказує на те, що адміністративно-правовий статус – це сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного права [12, с. 90]. М.І. Шатерніков вважає, що адміністративно-правовий статус державного органу – це встановлена в нормах адміністративного права сукупність ознак, що з урахуванням завдань, функцій і повноважень таких органів визначає їх правове положення серед інших суб'єктів адміністративно-правових відносин [13, с. 63]. Встановлюючи сутність адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства в Україні, В.М. Галуцько дійшла висновку стосовно того, що під адміністративно-правовим статусом особи варто розуміти встановлені адміністративно-правовими нормами її права й обов'язки в сукупності з обсягом та характером її правосуб'єктності [14, с. 33]. Аналіз наведених позицій свідчить, що відмінність між ними полягає в загальному сприйнятті сутності категорії «правовий статус». При цьому у жодного з вчених не виникає сумнівів стосовно того, що адміністративно-правовий статус відрізняється від статусу правового тим, що він і його структурні елементи врегульовано на рівні норм адміністративного права.

Висновки. Таким чином, аналіз вищенаведених позицій свідчить, що адміністративно-правовий статус суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності є складною та багатоаспектною категорією. Така складність і багатоаспектність зумовлена, по-перше, великою кількістю позицій учених-правознавців щодо визначення його сутності, а також відсутністю позицій законодавця із цього питання. По-друге, це зумовлено структурним наповненням змісту такого поняття, оскільки в його основу покладено такі категорії, як «статус» і «право». Категорія «статус» вказує на: місце особи в суспільстві; її розташування щодо інших суб'єктів у системі відповідних правовідносин; на зв'язки таких суб'єктів. У свою чергу, категорія «право» може розглядатися в об'єктивному та суб'єктивному сенсах. У разі використання цієї категорії під час розкриття сут-

ності правового статусу суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності право варто сприймати в його об'єктивному розумінні. Тобто йдеться про систему нормативно-правових актів, в яких такий статус та особливості його реалізації знайшли своє об'єктивне відображення. При цьому право в його суб'єктивному значенні буде розглядатися як окремий структурний елемент правового статусу суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності. З огляду на те, що держава надає додаткові гарантії, а також встановлює певні обмеження правовому статусу суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, його варто розглядати як статус спеціальний. У разі його врегулювання нормами адміністративного права він набуває рис адміністративно-правового статусу. А тому під адміністративно-правовим статусом суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності варто розуміти комплекс закріплених на законодавчому рівні структурних елементів, що мають тісні взаємозв'язки, зумовлюють існування один одного, вказують на місце суб'єкта в системі правовідносин у сфері наукової та науково-технічної діяльності, визначають міру реалізації його поведінки в таких правовідносинах.

Список використаних джерел:

1. Мозгова В.А. Громадські роботи як вид покарання: теорія і практика [монографія] / В.А. Мозгова. – Київ : ВД «Дакор», 2014. – 248 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник / О.Ф. Скакун. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Харків : Еспада, 2009. – 752 с.
3. Цуркан М.І. Правове регулювання публічної служби в Україні. Особливості судового розгляду спорів [монографія] / М.І. Цуркан. – Харків : Право, 2010. – 216 с.
4. Матузов Н.И. Правовая система и личность / Н.И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратов-та, 1987. – 293 с.
5. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Київ : «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5 : П–С. – Київ : Вид-во «Юридична думка», 2003. – 736 с.
6. Теорія держави і права [навчальний посібник] / В.М. Субботін та ін. – Київ : Знання, 2005. – 327 с.
7. Ярошенко О.М. Правовий статус сторін трудових правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / О.М. Ярошенко. – Харків, 1999. – 198 с.
8. Явич Л.С. Сущность права: социально-философское понимание генезиса, развития и функционирования юридической формы общественных отношений / Л.С. Явич. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – 207 с.
9. Самойлов М.О. Цивільно-правове становище громадян України в Республіці Польща : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М.О. Самойлов. – Харків, 2003. – 192 с.
10. Пашинський В.Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В.Й. Пашинський. – Київ, 2007. – 201 с.
11. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 3. – Ст. 25.
12. Стеценко С.Г. Адміністративне право України [навчальний посібник] / С.Г. Стеценко. – Київ : Атіка, 2007. – 624 с.
13. Шатерніков М.І. Адміністративно-правовий статус господарських судів: сутність і зміст / М.І. Шатерніков // Право і безпека. – 2016. – № 2(61). – С. 60–64.
14. Галунько В.М. Адміністративна відповідальність іноземців та осіб без громадянства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В.М. Галунько. – Київ, 2010. – 180 с.